

TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI ALANINDA HAZIRLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

An Investigation On Postgraduate Thesis in the Field Of Human Rights in Turkey

Prof. Dr. Serdar GÜLENER*
Arş. Gör. Dr. Abdullah Yasin ERDEM**

Öz: İnsan hakları, bireyin diğer bireyler ve devletle olan ilişkisini belirleyen temel standartları ifade ederken; insan hakları hukuku, devletin ve ulusal-üstü kurumların bireye karşı sorumluluklarını ve yükümlülüklerini düzenleyen kurallar bütünüdür. Literatürde insan haklarının ağırlıklı olarak hukuksal bir bakış açısıyla incelendiği ve bu durumun insan hakları hukukunun gelişmesine ve akademik araştırmalara yön verdiği görülmektedir. Ancak bu hukuksal bakış açısının tek başına yeterli olmadığı ve insan haklarının çok boyutlu bir fenomen olduğu her geçen gün daha yüksek sesle dile getirilmektedir. Bu bağlamda, insan haklarının sosyal bilimlerin diğer alanlarıyla etkileşiminin artması bir "insan hakları sosyal bilimi" kavramsallaştırmasını da gündeme getirmektedir. Bu çalışma, Türkiye'de yapılan insan hakları alanındaki lisansüstü tezleri disiplinlerarası bir perspektif içinde bibliyometrik analiz yöntemiyle incelemiştir. Elde edilen veriler, Türkiye'de insan hakları alanında lisansüstü tezlerin sayısının 2000'li başından itibaren giderek arttığını, 2010'lu yılların sonlarında zirveye ulaştığını; tezlerin ağırlıklı olarak hukuk disiplininin kavram ve metodolojisini kullandığını ancak hukuk dışında sosyal bilimlerin siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, eğitim bilimleri, felsefe vb. diğer alanlarının da insan haklarının konularını gün geçtikçe akademik araştırmalara konu etmeye başladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, insan hakları hukuku, sosyal bilimler, bibliyometri, bibliyometrik analiz, lisansüstü tezler.

Abstract: Human rights articulate the foundational standards governing the relationship between individuals and the state, while human rights law encompasses the rules that regulate the responsibilities and obligations of the state and supranational institutions towards individuals. In the literature, it is observed that human rights are predominantly examined from a legal perspective, which has directed the development of human rights law and academic research. However, the sufficiency of this legal perspective alone is increasingly questioned, advocating that human rights are a multidimensional phenomenon. In this context, enhancing the interaction of human rights with other fields of social sciences brings forth the conceptualization of a "social science of human rights." This study examines postgraduate theses in the field of human rights in Turkey through a bibliometric analysis within an interdisciplinary perspective. The data obtained indicate that the number of postgraduate theses on human rights in Turkey has gradually increased since the early 2000s, reaching a peak in the late 2010s. Although these theses predominantly employ the concepts and methodology of the legal discipline, it is observed that other social science fields, such as political science, international relations, educational sciences, philosophy, etc., are increasingly addressing human rights issues in academic research.

Keywords: Human Rights, Human Rights Law, Social Sciences, Bibliometrics, Bibliometric Analysis, Postgraduate Theses

* Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
sgulener@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1014-7500.

** Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
yasinerdem@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3895-7150.

Makale Geliş Tarihi: 13.02.2024, Makale Kabul Tarihi: 28.03.2024

DOI : 10.57083/adaletdergisi.1483936

GİRİŞ: İNSAN HAKLARI (HUKUKU)-SOSYAL BİLİM İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Gerek Dünyada gerekse ülkemizde akademik düzeyde insan haklarının ağırlıklı biçimde hukuksal bir bağlam içinde ele alınarak incelendiği söylenebilir. “İnsan hakları hukuku” adıyla müstakil bir alanın ortaya çıkmasını da sağlamış olan bu durum özellikle insan haklarına ilişkin bilimsel/akademik çalışmalara da yön vermiş gözükmektedir. Bu durum insan hakları ile insan hakları hukuku arasındaki ilişkinin de netleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Böylece insan haklarının neden hukuksal bir çerçeveye sahip olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

İnsan hakları bireyin hem diğer bireylerle hem de devlet ile olan ilişkisinin sınırlarını belirleyen standartları -moral değerleri-¹ meydana getirirken, insan hakları hukuku ise daha ziyade Devletin bireye ve ulusal-üstü mekanizmalara karşı sorumluluklarını ve yükümlülüklerini belirleyen hukuk kurallarını incelemektedir.² Başka bir deyişle insan olarak dünyaya gelmiş olmaya içkin moral değerlerin anayasalarla, anlaşmalarla ve sözleşmelerle derlenmesi insan hakları hukukunun konusu içine girmektedir. Somut hukuki kurallar tarafından koruma alanına kavuşan söz konusu değerler böylece önemli avantajlardan faydalanabilir: Değerler “hak” kavramıyla somutlaşır ve bunlara dönük gerçekleşecek ihlallerin ve saldırıların sorumluluğu, hesap verebilirliği ve telafisi mümkün hale gelebilir.³ Ancak bu durum her şartta geçerli olmayabilir ki bu da insan haklarının sadece hukuksal bağlam içinde değerlendirilmesinde karşımıza çıkan bir dezavantaj olarak görülebilir. Her şeyden önce hukuk kurallarına saygı gösterilmediği bir senaryonun varlığı; ayrıca kuralların katı yorumu, hukuk sistemindeki yozlaşma, coğrafi veya ekonomik imkânsızlıklara dayalı olarak adalete erişimin zayıflığının insan haklarının hukuksal korumasını zayıflattığı söylenmelidir.⁴ Ayrıca insan haklarının gerekli evrensellikten yoksun oluşu, hakları düzenleyen belgelerin bütün devletler tarafından kabul edilmemesi ya da belgeyi işlevsiz kılacak çekincelerle kabul edilmesi meşruiyetine gölge düşürmektedir.⁵

Bireyin doğuşuyla beraberinde getirdiği, vazgeçemeyeceği, devredemeyeceği standartlar olarak insan haklarının⁶ akademik bir çalışma

¹ Frans Viljoen, “Introduction: Disciplinary Beyondness: A Background to the Conference and Collection of Papers”, *Beyond The Law: Multi-Disciplinary Perspectives*, Ed. Frans Viljoen, Pretoria University Law Press, Pretoria 2012, XIV.

² What are human rights?, (<https://www.unicef.org/child-rights-convention/what-are-human-rights#:~:text=Human%20rights%20govern%20how%20individual,prevents%20them%20from%20doing%20others>), (s.e.t 25.12.2023).

³ Viljoen, s. XIV.

⁴ Viljoen, s. XV.

⁵ John Tasioulas, "The Moral Reality of Human Rights." *Freedom From Poverty as a Human Right: Who Owes What to the Very Poor*, Ed. Thomas Pogge, Unesco Publishing, 2007, s. 75.

⁶ Bkz. “İnsan Hakları Evrensel Beyanname”, (<https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/turkish-turkce?LangID=trk>), (s.e.t 25.12.2023).

alanı olarak sadece hukukun değil, birçok başka sosyal bilim disiplininin de ilgi alanına girdiği görülebilir. Hatta bir “insan hakları sosyal bilimi”nden⁷ bahsedilmeye başlandığı da söylenebilir. Bu kavramsallaştırmanın ortaya çıkışında insan hakları ihlalleri ile ilgili farklı sosyal bilim disiplinleri tarafından gerçekleştirilen iş birliğine dayalı araştırmalar ve bu araştırmalarda kullanılan metotlardaki gelişmelerin önemli etkileri olmuştur. Burton, söz konusu gelişmelerde başta antropoloji ve psikoloji olmak üzere kriminoloji, ekonomi, tarih, hukuk, siyaset bilimi ve sosyoloji gibi sosyal bilim disiplinlerinin insan haklarına olan ilgisinin artışının ve gelişmiş istatistiksel metotların insan hakları araştırmalarında kullanılmaya başlanmasının etkili olduğunu dile getirmektedir.⁸

İnsan hakları, bir yandan uluslararası hukukun yaptığı atıflar dolayısıyla ulusal alanda da devletleri hiyerarşik olarak bu atıfları üstün ilkeler olarak benimsemek zorunda bırakmaktadır. Öte yandan hukuk alanının dışında siyasi söylem ve sivil örgütlenmelerde talepleri meşrulaştırmanın ayrıcalıklı bir aracı olarak da insan hakları daha fazla görünürlük kazanmaktadır.⁹

Başka bir görüş ise insan haklarının sosyal bilimlerin diğer disiplinleri üzerindeki artan etkisini ekonomik, sosyal ve politik gelişimine bağlamaktadır. Daha eleştirel bir yaklaşımı ortaya koyan bu görüşün özellikle neo-liberal politikaların İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan insan hakları düzenine farklı bir bakış sergilediği görülmektedir. Farklılaşan ekonomik koşullar, artan yoksulluk, yeniden şekillenen sosyal ağlar, etik konusunda yaşanan aşınmalar ve kamu (müşterek) malı anlayışındaki dönüşüm beraberinde insan haklarına ilişkin teorik çerçeve ile gerçekleşen uygulamalar arasındaki ilişkiyi geniş bir perspektifle sosyal bilimciler tarafından ele alınma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.¹⁰

Sosyal bilimlerin insan hakları ile ilişkisini gerçekleştiren insan hakları ihlalleri üzerinden ele alan başka bir bakış ise sosyal bilimlerin üstlenmesi gereken sorumluluğa işaret etmektedir. Bunun insan hakları ile sosyal bilimler arasında karşılıklı bir etkileşimi ve beslenmeyi gerektirdiğini; burada sosyal bilimlere düşen başlıca sorumlulukların çalışılan alana “insan hakları kaygısı” ile yaklaşılması gerekliliği ile insan hakları ihlallerini ölçmek için yol gösterici analizler yapmak olduğunu belirtmektedir.¹¹

Bir zamanlar hukukçular ve siyaset felsefecilerinin neredeyse münhasır alanı olan insan hakları konusu çok çeşitli disiplinlerden gelen akademisyenleri giderek daha fazla ilgilendirir hale gelmektedir. Bu yaklaşım farklı disiplinlerden gelen ve sosyal bilimler arasında henüz eşit

⁷ Emilie M Hafner-Burton, “A Social Science of Human Rights”, C. 51, S. 2, 2014, Journal of Peace Research Anniversary Special Issue, ss. 273-286.

⁸ Burton (2014), s. 282.

⁹ Jean De Munck, “Human Rights and Capabilities: A Program for a Critical Sociology of Law”, 44(6), 2018, Critical Sociology, ss. 921-922.

¹⁰ Moncada/ Judith Blau, “Human Rights and the Roles of Social Scientists.” 1 (1), 2006, Societies Without Borders, ss. 113-122.

¹¹ John F. McCamant, “Social Science and Human Rights”, Vol. 35, No. 3, 1981, International Organization, ss. 531-552.

olmayan katkıların, insan hakları ihlallerinin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerini tespit edebilecek yöntem ve araçlara sahip olduğu ölçüde, insan haklarının nasıl daha iyi hayata geçirilebileceği konusunda öneriler ve katkılar sunabileceklerine odaklanmaktadır.¹²

Sosyal bilimler ile insan hakları arasındaki ilişkiyi antropoloji bağlamında ele alan oldukça güçlü bir görüş bulunmaktadır. Bu görüşün savunucularına göre insan hakları, antropolojinin imkânlarından faydalanarak incelenmesi gereken bir alan olarak da görülmelidir. Batı merkezli bir insan hakları anlayışına itirazdan beslenen bu görüş, antropolojinin insan topluluklarına ve kültürlere olan “yerel”ci bakışını benimsemiş gözükmektedir. İnsan haklarının hukuki bağlamını kabul eden bu görüşe göre Batı’nın insan haklarına dair hukuki yaklaşımının kolektif bir çerçeve oluşturduğunu, bunun da bireylerin veya grupların haklarının savunulması noktasında çeşitli engellere yol açtığını ifade etmektedir.¹³ Onlara göre, “insanın hakları, toplum ve kültür tarafından inşa edilir. Uluslararası insan hakları sistemlerini uygulayan uzmanlar, (antropologların aksine) yabancıları oldukları kültürel yapıların standartlarını anlamakta zorlanmaktadır.”¹⁴

Antropolojinin yöntemlerini merkeze alan bu görüş ayrıca hukukun insan hakları açısından oluşturduğu soyut çerçevenin daha güçlü somutlaştırmalara ihtiyaç duyduğunu ifade ederek, insan haklarına ilişkin (mevcut) anlayışın toplumların gelişimine bağlı olarak değişmesi gerektiğini, antropoloji aracılığıyla insan ve toplum deneyimlerine ait bilginin kavranması ile bunun daha güçlü biçimde gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır.¹⁵

Siyaset bilimi, (karşılaştırmalı siyaset çalışmaları ve uluslararası ilişkileri de buraya dahil etmek mümkün) sosyal bilimler içinde insan hakları alanına dair araştırmaların gerçekleştiği başka bir alan olarak dikkat çekmektedir. Bir anlamıyla hukuk ile siyaset arasındaki ayrıma da işaret eden bu etkileşimin birçok veçheye sahip olduğu ifade edilebilir. Ancak insan hakları mücadelesinin adalet, siyasi mücadele ve yargılanabilirlik konusundaki çabalarının varlığı ister istemez bu mücadeleyi siyaset biliminin temel inceleme alanlarının başında gelen demokrasi rejimi

¹² Rhiannon Morgan, “Introduction: Human Rights Research and the Social Sciences”, *Interpreting Human Rights Social Sciences Perspectives*, Ed. Rhiannon Morgan, Bryan S. Turner, Routledge, New York, 2009, s. 2.

¹³ Buddhadeb Chaudhuri, “Human Rights as an Academic Discipline”, ss. 127-139, (<https://www.hurights.or.jp/archives/pdf/asia-s-ed/v10/13HR%20as%20an%20Academic%20Discipline,%20Challenges%20and%20Opportunities.pdf>), (s.e.t 13.01.2024).

¹⁴ Micheal Freeman, “On the Interactions Between Law and Social Science in the Understanding and Implementation of Human Rights”, *Beyond The Law: Multi-Disciplinary Perspectives*, Ed. Frans Viljoen, Pretoria University Law Press, Pretoria, 2012, s. 11.

¹⁵ Chaudhuri, s. 135.

düzlemine çekmekte ve bu da insan hakları ile siyaset bilimini iç içe geçirmektedir.¹⁶

Siyasal rejim başlığı dışında da insan hakları çalışmalarının siyaset bilimi için anlamlı hale geldiği söylenmelidir. Özellikle siyaset biliminin sahip olduğu metodolojik çeşitlilik insan haklarının sosyal bir olgu olarak hem karşılaştırmalı hem de yerel düzeyde anlaşılabilmesine katkı sunma potansiyeli taşımaktadır.¹⁷

Kuşkusuz insan hakları ile sosyal bilimler arasındaki ilişkinin düzeyi çizdiğimiz bu çerçeveyi aşan başka tespitler ve değerlendirmeler de başlı başına bir inceleme konusudur. Ancak gelinen tarihsel aşamada insan haklarının diğer sosyal bilim disiplinleri/dalları ile gittikçe artan oranda etkileşim içinde olduğunu, başta kullanılan yöntemler olmak üzere birçok imkandan faydalanmaya başladığı teorik ve ampirik birçok bulgu ile ortaya konulmaktadır.

Bu çalışma, insan hakları alanındaki akademik ilginin sosyal bilimlerle ilişkisini merkeze alarak Türkiye özelinde nasıl bir görünüme sahip olduğu sorusuna bir cevap üretme çabası olarak düşünülebilir. Bu yapılırken Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi'nin internet sayfasından¹⁸ ulaşılan lisansüstü tezler veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

I. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada lisansüstü tezler bibliyometrik analiz yöntemi ile analiz edilecektir. Bibliyometrik analiz belirli bir alanda yapılmış yayınları incelemek ve analiz etmek, o alanın yöneldiği trendleri ortaya çıkarmak için kullanılan bir yöntem olarak dikkat çekmektedir. “Bibliyometri, büyük bibliyografik veri tabanlarında saklanan veya indekslenen bilimsel yayınlar aracılığıyla araştırmayı incelemek veya ölçmek için kullanılan bir dizi yöntemdir.”¹⁹ Bibliyometrik analiz araştırmacıya önemli avantajlar sağlaması nedeniyle de önemli kabul edilmektedir. Özellikle “belirli bir bilim alanının yapısına, odaklanılan konulara, kavramlara ve bunlar arasındaki ilişkilere dair bütüncül bir resim verdiği”²⁰, aynı zamanda alanda öne çıkan araştırmacılar/bilim insanları gibi aktörlerin de ortaya çıkarılmasına hizmet ettiği söylenebilir. Çeşitli analiz araçlarının gelişmesi ve yayınlara ilişkin

¹⁶ David Beetham, “Introduction: Human Rights in the Study of Politics”, XLIII, 1995, Political Studies, ss. 1-9.

¹⁷ Bkz. Bård A. Andreassen, Politics of Human Rights I, Norwegian Centre for Human Rights, 2011,

(<https://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/HUMR5131/h11/undervisning/materiale/Lecture%203%2010%20October%202011%20baa.pdf>), (s.e.t, 04.01.2024).

¹⁸ Ulusal Tez Merkezi, (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>), (s.e.t 03.01.2024).

¹⁹ M. Gutierrez-Salcedo/ M. Angeles Martinez/ J. A. Moral-Munoz vd., “Some Bibliometric Procedures for Analyzing and Evaluating Research Fields”, C.48, 2017, Applied Intelligence, s. 1275.

²⁰ İsmail Şimşir, “Bibliyometri ve Bibliyometrik Analize İlişkin Kavramsal Çerçeve”, Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz, Ed. Oğuzhan Öztürk ve Gökhan Gürler, 2. Basım, Nobel Bilimsel Yayınları, 2021, s. 31.

veriye erişimin kolaylaşması yöntemin popülerliğini arttıran başlıca nedenler olarak görülebilir.²¹ Bibliyometrik analizin sahip olduğu popülerlik Türkiye’de son yıllarda yapılan çalışmalarda da kendini göstermektedir. İşletme²², turizm²³, maliye²⁴, kimya²⁵, spor bilimleri²⁶, eğitim bilimleri²⁷, gastronomi²⁸, uluslararası ilişkiler²⁹, sağlık bilimleri³⁰, coğrafya³¹, antropoloji³², halkla ilişkiler³³ gibi birçok bilim alanında bibliyometrik analizi kullanan araştırmalara rastlanılmaktadır. Türkiye’de özel olarak bazı hak ve özgürlükler³⁴ ile bazı hukuk dallarını³⁵ konu edinen bibliyometrik

-
- ²¹ Naveen Donthu/ Satish Kumar/ Debmalya Mukherjee vd., “How to Conduct a Bibliometric Analysis: An Overview and Guidelines”, S. 133, 2021, Journal of Business Research, s.285.
- ²² Örneğin, Deniz Zeren/ Nagihan Kaya, “Dijital Pazarlama: Ulusal Yazının Bibliyometrik Analizi”, C. 17, S.1, 2020, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, ss. 35-52.
- ²³ Örneğin, Gökhan Yılmaz, “Restoranlarda Bahşiş ile ilgili Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi”, C.14, S.2, 2017, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, ss. 65-79.
- ²⁴ Örneğin, Furkan Beşel/ Fatih Yardımcıoğlu, “Maliye Dergisi’nin Bibliyometrik Analizi: 2007-2016 Dönemi”, S.172, 2017, Maliye Dergisi, ss. 133-151.
- ²⁵ Örneğin, Hatice Gülşen Birinci, “Turkish Journal of Chemistry’nin Bibliyometrik Analizi”, C.9, S. 2, 2008, Bilgi Dünyası, ss. 348-369.
- ²⁶ Örneğin, Gamze Murathan/ Fatih Murathan/ Eren Bozyılan, “Fiziksel Aktivite Konulu Tezlerin Bibliyometrik Analizi (2002-2019)”, C.14, S. 2, 2020, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, ss. 158-167.
- ²⁷ Örneğin, Deniz Gülmez/ İrem Özteke/ Sedat Gümüş, “Uluslararası Dergilerde Yayımlanan Türkiye Kaynaklı Eğitim Araştırmalarının Genel Görünümü: Bibliyometrik Analiz”, C.46, S. 206, 2021, Eğitim ve Bilim, ss. 213-239.
- ²⁸ Örneğin, Elanur Şahin/ Gürkan Akdağ/ Celil Çakıcı/ Neslihan Onur, “Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dallarında Yayımlanan Tezlerin Bibliyometrik Analizi”, Ek Sayı 1, 2018, Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, ss. 30-41.
- ²⁹ Örneğin, Elvan Çokişler, “Uluslararası İlişkiler Dergisinin Bibliyometrik Analizi (2004-2017)”, C.16, S.64, 2019, Uluslararası İlişkiler, ss. 29-56.
- ³⁰ Örneğin, Emel Yıldız, “Türkiye’de Gebelik ve Anestezi Konulu Yayınların Bibliyometrik Analizi”, C.5, S.1, Karadeniz Sağlık Bilimleri Dergisi, ss. 50-55.
- ³¹ Mustafa Kahraman, “İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi’nin Bibliyometrik Analizi”, S. 44, 2022, Coğrafya Dergisi, ss. 207-218.
- ³² Emre Demir, “Antropoloji Alanındaki Yayınların Bibliyometrik Analizi”, C.11, S.2, 2018, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss. 1512-1527.
- ³³ Gülseli Aygül Ernek Alan, Bibliometric Analysis of Public Relations Research Literature, C. 57, S. 1, 2022, Third Sector Economic Review, ss. 231-250.
- ³⁴ Bkz. Esra Tani, “Basın Özgürlüğü Konulu Çalışmaların Bibliyometrik Analizi, International Mediterranean Social Sciences Congress (MECAS) Bildiriler Kitabı, 2019, ss. 325-332; Gencay Saatçı/ Samet Aksu, “Ayrımcılık Konulu Lisansüstü Tezlerin Biyometrisi: Turizm Perspektifinden Bir Değerlendirme”, C.13, S.1, TÜBAV Bilim, ss. 111-125; Tuğçe Acar/ Ferhat Orman/ Derya Topdağ, “İnsan Hakları, Temel Haklar ve Özgürlükler Kapsamında Genel Veri Koruma Yönetmeliğinin Bibliyometrik Analizi”, Sosyal Bilimlerde Güncel Konulara Teorik, Politik ve Ampirik Yaklaşımlar, Ed. Eylül Kabakçı Günay, Efe Akademi, 2021, ss. 45-60.

analiz kullanan çalışmalar mevcuttur. Ancak insan hakları alanında yazılan lisansüstü tezlerle bu yöntemle kapsamlı bir bakışı ortaya koyan başka bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. Çalışma bu yönüyle bir ilki gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Çalışma keşfedici bir niteliğe sahiptir. Çünkü başlıca amacı Türkiye’de insan hakları alanında yazılan lisansüstü tezlerin genel görünümünü ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu kapsamda şu sorulara cevap aranacaktır:

İnsan hakları alanındaki tezler:

Hangi türler altında yapılmaktadır (Yüksek lisans-doktora-tıpta uzmanlık)

Yıllara göre nasıl bir değişim göstermektedir?

Hangi temalar altında yer almaktadır?

Hangi üniversiteler öne çıkmaktadır?

Hangi anabilim dalları öne çıkmaktadır?

Hangi danışmanlar öne çıkmaktadır?

Hangi anahtar kelimeler kullanılmaktadır?

Bu sorulara verilecek cevaplarla Türkiye’de insan hakları literatürünün akademik boyutlarından birini meydana getiren lisansüstü tezlerle dair bir profil oluşturulmasına ve sosyal bilimlerin diğer alanları dikkate alındığında konumuna dair ipuçlarına ulaşılması amaçlanmaktadır.

A. VERİLERİN TOPLANMASI

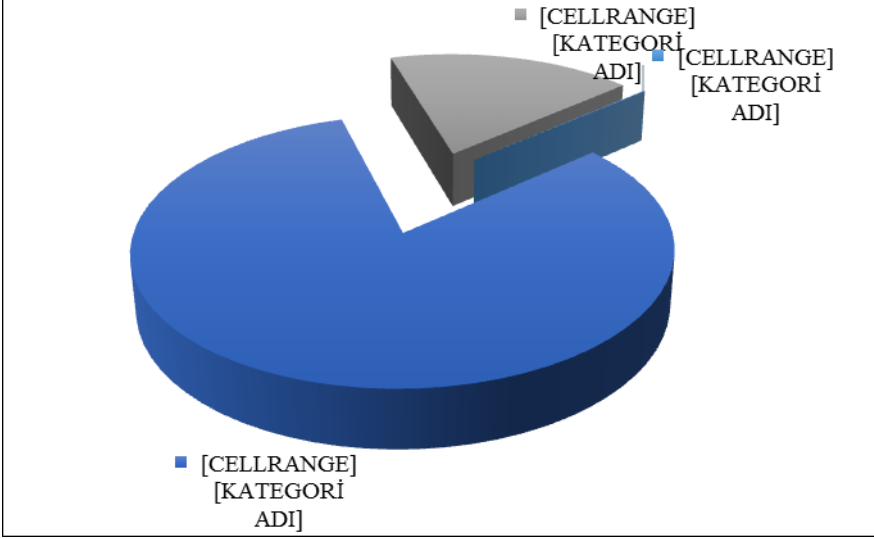
Bu çalışmanın araştırma konusuna ilişkin verilerin kaynağını Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi’nden³⁶ 31 Aralık 2023 tarihi itibarıyla ulaşılabilen ve konusu insan hakları olan tezler meydana getirmektedir. Bu çerçevede söz konusu tezlerle ulaşılırken “insan hakları”, “temel hak ve özgürlükler”, “temel hak ve ödevler”, anahtar kelimeleri (tırnak işareti ile) kullanılmış ve ulaşılan sonuçlar neticesinde 1987-2023 yılları arasında hazırlanmış toplam 1062 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Tezlerle özel bir bibliyometrik künye ve alıntı biçimi söz konusu olmadığından toplanan verilerin analize hazır hale getirilmeleri çalışmanın yazarları tarafından gerçekleştirilmiştir.

³⁵ Bkz. Fatih Güler, “Siyasi Partiler Hukuku ile İlgili Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi”, C.4, S.2, 2021, Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi, ss. 137-165; Burhanettin Uysal/ Ebrar Ulusinan, “Sağlık Hukuku Üzerine Üretilen Tez Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi”, Sağlık Bilimlerinde Multidisipliner Araştırmalar 1, Ed. Ayten Dinç, Efe Akademi, 2020, s. 25-42.

³⁶ Ulusal Tez Merkezi, (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>), (s.e.t, 03.01.2024). Verilerin toplanmasında ve organize edilmesindeki katkılarından dolayı Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Arda Guruş’a teşekkür ederiz.

B. VERİLERİN ANALİZİ

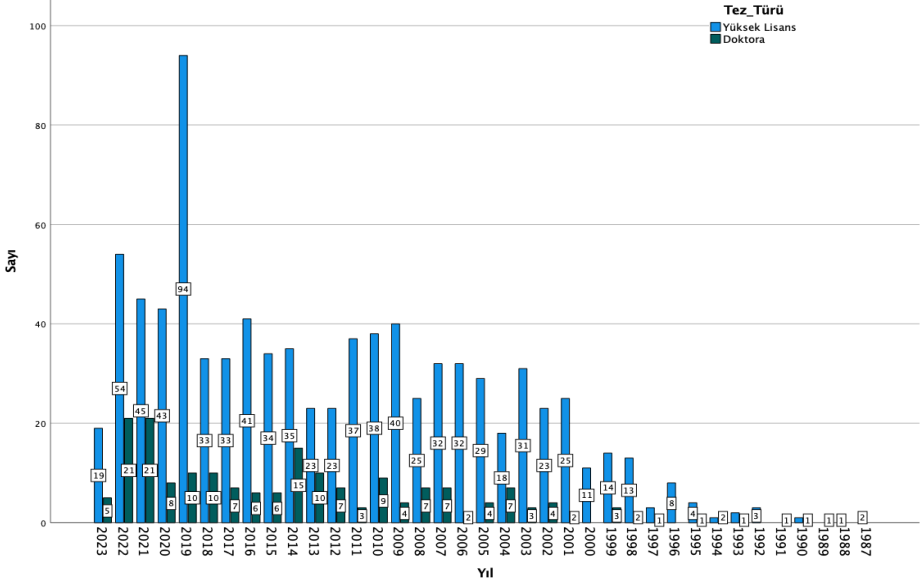
Şekil 1'den de görülebileceği üzere ulaşılan bu tezlerin 870 tanesi yüksek lisans, 191 tanesi doktora 1 tanesi ise tıpta uzmanlık tezidir. Tezlerin türlere göre dağılımında ağırlığın yüksek lisans tezlerinde olduğu söylenmelidir.

Şekil 1. Tez Türleri

Şekil 2'de ise yazılan tezlerin yıllara göre dağılımı yer almaktadır. Ulaşılan tezlerden en eski tarihli olanı 1987, en yeni tarihli olanı ise 2023 yılına aittir. Bu veriler, akademik çevrelerde insan haklarına yönelik ilginin zamanla nasıl değiştiğini ve belirli dönemlerdeki olayların veya trendlerin araştırmacıların ilgisini nasıl etkileyebileceğini göstermektedir.

Bahsi geçen zaman aralığında tez sayısında genel bir artış eğilimi olduğu, ancak bu artışın dönemsel dalgalanmalar gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2. Yıllara Göre Tez Sayısı

1987 yılında çok düşük bir sayıda tez ile başlayan grafik, 1990'lara kadar oldukça düşük bir eğilim sergilerken 1990'ların ortalarına doğru, tez sayısında yavaş yavaş bir artışın başladığı ve 2000'li yılların başlangıcına kadar bu artışın kademeli olarak devam ettiği söylenebilir. 2000 yılından itibaren, tez sayısında daha belirgin bir yükseliş gözlemlenmektedir. Dolayısıyla o dönemde insan hakları konularına olan akademik ilginin arttığını görülmektedir.

2000'lerin ortalarından sonra tez sayısında dalgalanmalar dikkat çekici gözükmektedir. Özellikle 2010'dan sonra, tez sayısında önemli zirveler ve düşüşler yaşanmış, 2019 yılında tez sayısı zirve yaparak 104'e ulaşmış, ancak sonraki yıllarda tez sayısı tekrar düşüşe geçmiştir.

1. Temalar

Ulaşılan tezler çalışmanın yazarları tarafından temalara ayrılmıştır. Bu temalar belirlenirken her bir tezin başlığından hareket edilmiştir. Her bir tez başlığı içinde geçen kelimelerin bağlamı tespit edildikten sonra toplamda 11 farklı tema belirlenmiş, tezler bu temalara göre gruplanmıştır. Temalar Tablo 1'de görülmektedir.

İnsan haklarına dair çeşitli temalar üzerine yazılan tezlerin sayısını Tablo 1'de yer almaktadır. Buna göre, en çok tez "İnsan Haklarına İlişkin Kavramsal Tartışmalar" teması altında yazılmış olup bu tema 173 tez ile en yüksek sıklığa sahiptir. "Özgürlükler" temasının da 159 tez ile ikinci sırada yer almakta ve bu da oldukça popüler bir konu olduğunu göstermektedir.

“Mağdur Gruplar” ve “İnsan Hakları Mekanizmaları” temaları da sırasıyla 71 ve 136 tez sayısı ile dikkat çekici bir araştırma alanları olarak öne çıkmaktadır.

“İnsan Hakları İhlalleri ve Nedenleri” teması, 83 tez ile önemli bir çalışma alanı olduğunu kanıtlarken, “Uygulamalar” ve “Karşılaştırmalı Analiz” temaları da sırasıyla 80 ve 127 tez ile diğer popüler konular arasında yer almaktadır. “Zaman İçinde Değişim” teması 30 tez ile nispeten daha az ilgi çeken bir alan iken, “İnsan Hakları Aktörleri ve Roller” ve “İnsan Hakları Eğitimi” temaları sırasıyla 67 ve 104 tez sayısı ile ortalama bir ilgi seviyesini yansıtmaktadır.

(Tema 1) Hakların sınıflandırılması (Sivil ve siyasi haklar, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, kolektif haklar vb.): Bu temada temel hak ve özgürlüklere ilişkin özellikle genel bağlamda hak kategorileriyle ilgili yazılmış tezler değerlendirilmiştir. Daha genel bir perspektiften inceleme yapan bu tezleri belli bir ülke ya da insan hakları mekanizması kapsamında olsa da hak kategorileriyle ilgili çalışmalardır. Bu tema kapsamına giren tezlere örnek vermek gerekirse,

- “Devlet ve İnsan Hakları Bağlamında Kendi Kaderini Tayin Hakkı”

- “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Siyasi Haklar”

- “Ekonomik ve Sosyal Haklar Özelinde İnsan Hakları Uygulamaları (Türkiye Örneği)”

(Tema 2) Özgürlükler (İfade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, toplantı ve dernek kurma özgürlüğü vb.): Bu kategoride yer alan tezler daha genel bir nitelik taşımaktan ziyade belli bir özgürlüğe ve hakka odaklanmaktadır. Spesifik olarak bir özgürlüğe ilişkin olan bu çalışmalar bir ülke, uluslararası bir mekanizma ya da sözleşme kapsamında değerlendirmeler sunmaktadır. Bu tema kapsamına giren tezlere örnek vermek gerekirse,

- “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Sanatsal İfade Özgürlüğü”

- “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Ekseninde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkının Kapsamı”

- “Teoride ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında İfade Hürriyeti”

(Tema 3) Mağdur Gruplar (Kadınlar, çocuklar, engelliler, mülteciler, vb.): Bu temada dezavantajlı ya da mağdur gruplara odaklanan çalışmalara yer verilmiştir. Sosyal, kültürel, etnik ya da cinsel olarak azınlık durumunda olan gruplara ilişkin bu tez çalışmaları, onların yaşadıkları hak ihlalleri de dâhil olmak üzere insan haklarına ilişkin karşı karşıya kaldıkları durumları irdelemektedir. Bu tema kapsamına giren tezlere örnek vermek gerekirse,

- “Göç Olgusu, Sığınmacılar ve İnsan Hakları”

- “Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri Çerçevesinde Savaş Mağduru Çocuklara Bir Bakış”

- “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku Kapsamında Cinsel Azınlık Hakları”

(Tema 4) İnsan Hakları İhlalleri ve Nedenleri (İşkence, keyfi tutuklama, haksız yargılanma, zorla kaybedilme vb.): Bu temada çeşitli

alanlarda yaşanan ihlallere ilişkin tezler yer almaktadır. Bu ihlaller çeşitli konularda ya da coğrafyalarda yaşanan ihlalleri barındırabileceği gibi ulusal ya da uluslararası mevzuatta ihlallere ilişkin olarak yer alan düzenlemeler de çalışmaların konusunu oluşturabilmektedir. Bu tema kapsamına giren tezlere örnek vermek gerekirse,

- “İnsan Hakları Bağlamında İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)”

- “Hint İşgalleri Keşmir’de İnsan Hakları İhlalleri”

- “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Türk Ceza Kanunu Bağlamında İşkence Suçu”

(Tema 5) İnsan Hakları Mekanizmaları (*Ulusal ve uluslararası insan hakları mekanizmaları, kurumlar ve sözleşmeler*): İnsan haklarının düzenlenmesinde ve korunmasında etkili olan ulusal ya da uluslararası belgeler, mevzuat ve mekanizmalara ilişkin tezler bu temada yer almaktadır. Bu tezler insan haklarına ilişkin gelişmeler kapsamında çeşitli açılardan bu mekanizma ve belgelere odaklanmakta; düzenlemeleri inceleyerek literatüre katkı sunmaktadır. Bu tema kapsamına giren tezlere örnek vermek gerekirse,

- “Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sisteminde Hükümet Dışı Kuruluşların Yargısal Süreçlere Katılımı”

- “Türkiye Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru ve Bireysel Başvurunun Türkiye’de İnsan Haklarının Gelişimi Üzerindeki Rolü”

- “Paris Prensipleri Çerçevesinde Ulusal İnsan Hakları Kurumu Modeli Olarak Ombudsmanlık: Türkiye Örneği”

(Tema 6) İnsan Hakları Uygulamaları (*İnsan haklarına dair uygulamalar, politikalar ve reformlar*): Bu tema içinde yer alan tezlerde çeşitli ülke, bölge ya da mekanizmalar özelinde insan haklarına ilişkin uygulamalar, politikalar ya da reformlar inceleme konusu yapılmaktadır. Çeşitli açılardan yapılan bu değerlendirmeler kapsamında insan haklarının geliştirilmesi ya da yeni durumlara uyarlanması hususunda yaşanan gelişmeler tezlerin odak noktasını oluşturmaktadır. Bu tema kapsamına giren tezlere örnek vermek gerekirse,

- “Uluslararası Hukukta Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele: 11 Eylül Sonrası Mevzuatlarının İnsan Haklarına Uyum Sorunu”

- “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Genel Önlemlerinin Uygulanması: Moldova Örneği”

- “İslam Ülkelerinde Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Yürürlüğe Konulması ve Uygulanması; Problemler ve Beklentiler”

(Tema 7) Karşılaştırmalı Analiz (*Farklı ülkelerde veya bölgelerde insan hakları durumunun karşılaştırılması*): Bu temada yer alan tezler karşılaştırmalı bir perspektiften hareket etmektedir. Bu kapsamda gerek insan haklarına ilişkin verilmiş yargısal nitelikli kararlar bakımından belli konularda farklı ülke ya da bölgelerde yaşanan gelişmeler karşılaştırılarak ortaya çıkan tezlere yer verilmiştir. Bu tema kapsamına giren tezlere örnek vermek gerekirse,

- “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Mahkemeye Erişim Hakkı”

- “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Yargıtay Ceza Daireleri'nin Kararlarına Etkisi”

- “İnsan Hakları ve Terörle Mücadelenin Dengelenmesi: Türkiye ve İngiltere Vakalarının Karşılaştırmalı Analizi”

(Tema 8) Zaman İçinde Değişim (Belirli bir süre zarfında insan hakları ihlallerindeki veya gelişmelerindeki değişiklikleri inceleme): Belli bir zaman dilimine ya da belli bir tarihten ya da olaydan sonra yaşanan gelişmelere odaklanan bu tezlerde tarihsel süreç bakımından incelemeler ve karşılaştırmalar yapılmaktadır. Söz konusu tezler Türkiye özelinde olduğu gibi farklı ülke ya da mekanizmaları da inceleyebilmektedir. Bu tema altına giren tezlere örnek vermek gerekirse,

- “1999'dan Günümüze Avrupa Parlamentosu Kararları Doğrultusunda Türkiye'nin İnsan Hakları Uygulamaları”

- “Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik: 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler”

- “Türkiye' de İnsan Haklarının Tarihi Gelişimi 1919-1938”

(Tema 9) İnsan Hakları Aktörleri ve Roller (Devletler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, bireylerin insan hakları alanındaki rolleri): Bu temada yer alan tezler daha çok insan haklarının korunması, geliştirilmesi gibi süreçlerde etkili olan STK, ulusal ya da uluslararası kuruluşlar veya bireylerin rollerine odaklanan bir perspektif sunmaktadır. İnsan haklarının niteliğinden ziyade kişiler ya da kurumlar inceleme konusu yapılarak rolleri irdelenmektedir. Bu tema kapsamına giren tezlere örnek vermek gerekirse,

- “İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Ceza Yargılamasının Rolü”

- “İnsan Hakları Kavramının Eleştirisi ve İslam: MAZLUMDER Özelinde Bir Tartışma”

- “Türkiye'de Hâkim ve Savcıların İnsan Haklarının Korunmasındaki Rolü”

(Tema 10) İnsan Hakları Eğitimi (İnsan hakları eğitiminin önemi, uygulamaları ve etkileri): Bu temada yer alan tezlerde insan haklarına ilişkin verilen eğitimler odak noktasını oluşturmaktadır. Sadece müfredat içeriği değil eğitim sürecinde yaşanan gelişmeler de değerlendirilmektedir. Bu tema kapsamına giren tezlere örnek vermek gerekirse

- “İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İnsan Hakları Boyutunda İncelenmesi

- “Sosyal İçerikli Reklam Kampanyaları (Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Kamu Spotu Uygulaması)”

- “İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının İnsan Hakları ve Demokrasi Dersinin İşlenişine İlişkin Görüşleri”

(Tema 11) İnsan Haklarına İlişkin Kavramsal Tartışmalar (İnsan hakları alanındaki teorik ve kavramsal tartışmaları, farklı yaklaşımları ve perspektifleri analiz etme): Bu temada yer alan tezlerin de eğitim konusunda olduğu gibi farklı alanlarda yapılan çalışmaları barındırdığı ifade edilebilir. Zira bu tezler somut anlamda bir hakkın, özgürlüğün,

mekanizmanın ya da belgenin incelenmesinden ziyade insan hakları konusunda güncel ya da teorik tartışmaları içermektedir. Bu tema kapsamına giren tezlere örnek vermek gerekirse,

- “Felsefi Antropoloji ve İnsan Hakları Kavramları Bağlamında Başka İnsan”

- “Ethiğin Geri Dönüşü: Rorty/Eagleton Çatışmasında İnsan Hakları Temelciliği”

- “Hegemonya Yaklaşımları Çerçevesinde Bir Dış Politika Aracı Olarak İnsan Hakları”

Tema kodu	Tema	Tez Sayısı
Tema 1	Hakların Sınıflandırılması	30 tez
Tema 2	Özgürlükler	159 tez
Tema 3	Mağdur Gruplar	71 tez
Tema 4	İnsan Hakları İhlalleri ve Nedenleri	83 tez
Tema 5	İnsan Hakları Mekanizmaları	136 tez
Tema 6	Uygulamalar	80 tez
Tema 7	Karşılaştırmalı Analiz	127 tez
Tema 8	Zaman İçinde Değişim	32 tez
Tema 9	İnsan Hakları Aktörleri ve Roller	67 tez
Tema 10	İnsan Hakları Eğitimi	104 tez
Tema 11	İnsan Haklarına İlişkin Kavramsal Tartışmalar	173 tez

Tablo 1. Temalara Göre Tez Sayısı

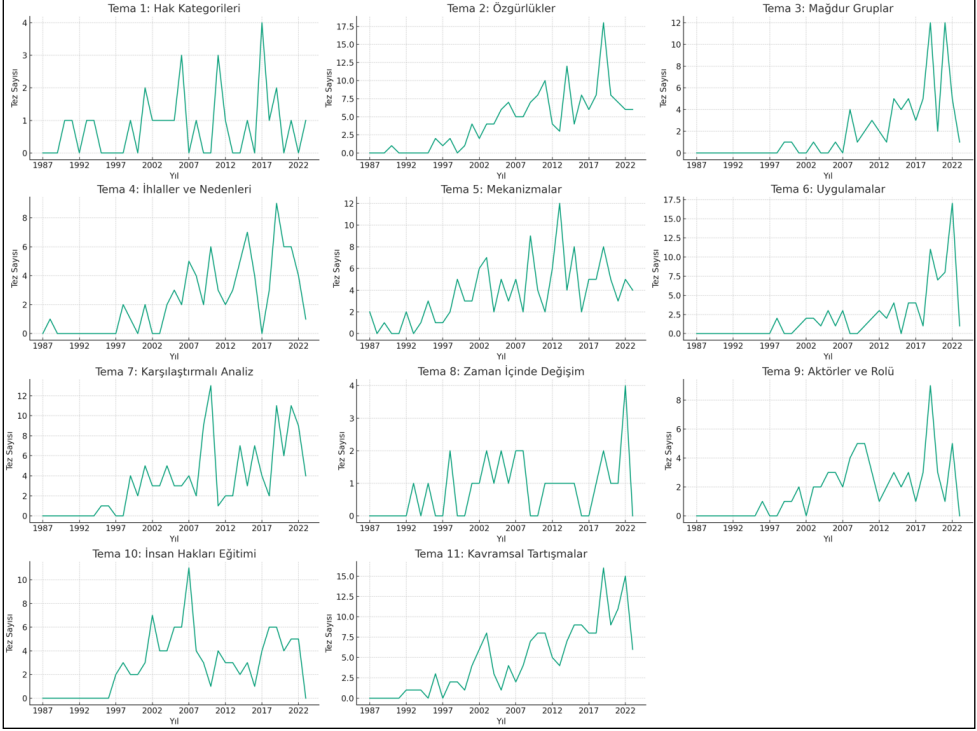
Tablo 1’ den de görülebileceği üzere en fazla tez sayısına sahip tema, 173 tez ile “insan haklarına ilişkin kavramsal tartışmalar”dır. Bu durum halen insan haklarına dair teorik ve kavramsal tartışmaların tezler açısından canlılığını ve merkezi temalardan biri olduğunu göstermektedir.

“Özgürlükler” teması 159 tez ile ikinci en yüksek sayıya sahiptir. Bu, özgürlük konusunun, insan hakları söylemi içinde merkezi bir konu olarak önemini işaret etmektedir. Bu temadaki tez sayısının insan haklarındaki özgürlük perspektifinin akademik çalışmalardaki ağırlığını göstermektedir.

“İnsan hakları mekanizmaları” ve “karşılaştırmalı analiz” temaları sırasıyla 136 ve 127 tez ile öne çıkan diğer temalar olarak dikkat çekmektedir. Özellikle insan hakları alanındaki etkileşimin her geçen dönem artışına paralel olarak tezlerde de özellikle ulusal-üstü insan hakları sözleşmeleri ve kurumları ile ülke ve insan hakları sistemlerinin karşılaştırılmasına yönelik ilginin fazlalığına işaret etmektedir.

“İnsan hakları eğitimi” 104 tez ile öne çıkan bir diğer temayı meydana getirmektedir. Özellikle eğitim bilimleri alanında bu tema altında yer alan tezlerin sayısında dikkat çekicidir. Bu durumun ortaya çıkışında özellikle ilköğretim düzeyinde yürütülen “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersine yönelik yapılan araştırmaların etkisi olduğu ifade edilebilir.

Bu temalar dışında kalan tezlerin “mağdur gruplar” (71 tez); “insan hakları ihlalleri ve nedenleri” (83 tez); “hakların sınıflandırılması” (30 tez), “insan hakları uygulamaları” (80 tez); “zaman içinde değişim” (32 tez); insan hakları ve aktörleri” (67 tez) temaları altında yer aldığı görülmektedir.

Şekil 3. Temaların Yıllara Göre Dağılımı

Tezlerin sınıflandırıldığı temaların yıllara göre sayılarındaki değişimine değinmekte fayda vardır. Zira bu şekilde zamansal olarak temalar içinde yer alan tezlerin sayısındaki artışlar veya azalışlar gözlemlenebilir. Şekil 3’ de 11 temanın 1987-2023 yılındaki trendlerini görmek mümkündür.

Yıllara göre “hak kategorileri” temasının genel olarak düşük ve dalgalı bir seyir izlediği dikkat çekmektedir. Özellikle 2000’li yılların başında ve sonrasında belirgin artışlar gözlemlense de, bu artışlar süreklilik arz etmemektedir

“Özgürlükler” teması, 1987’den 2023’e kadar sürekli bir yükseliş eğilimi göstermekte, bu artışın özellikle 2010’lar ve 2020’lerin başında daha da belirginleştiği görülmektedir.

“Mağdur gruplar” teması ise 1987’den 2023’e kadar genel olarak dalgalı bir ilgi görmüş ve belirgin bir sürekli artış ya da azalış eğilimi

sergilememiştir. Ancak 2000'lerin ortaları ve 2010'larda dikkate değer artışlar gözlemlenmektedir.

“İnsan hakları ihlaller ve nedenleri” teması da zaman içinde artan bir ilgiye sahip gözükmekte, bu artış özellikle 2000'lerin sonları ve 2010'lar boyunca daha da belirginleşmektedir.

“İnsan hakları mekanizmaları” temasının, özellikle 2000'lerin sonlarından itibaren giderek daha fazla ilgi çektiği ve 2010'lar ile 2020'lerin başlarında bu ilginin belirgin bir hal aldığı anlaşılmaktadır.

“Uygulamalar” temasının ise genel olarak 1987'den 2023'e kadar sabit bir ilgi seviyesinde kaldığı, ancak 2000'lerin ortaları ve 2010'larda hafif artışlar gözlemlendiği söylenebilir.

“Karşılaştırmalı analiz” ve “insan hakları aktörleri ve rolleri” temaları da 1987'den 2023'e kadar sürekli artan bir ilgiye sahip olduğu, özellikle 2000'lerin sonları ve 2010'lar boyunca bu ilginin dikkat çekici bir hal aldığı anlaşılmaktadır.

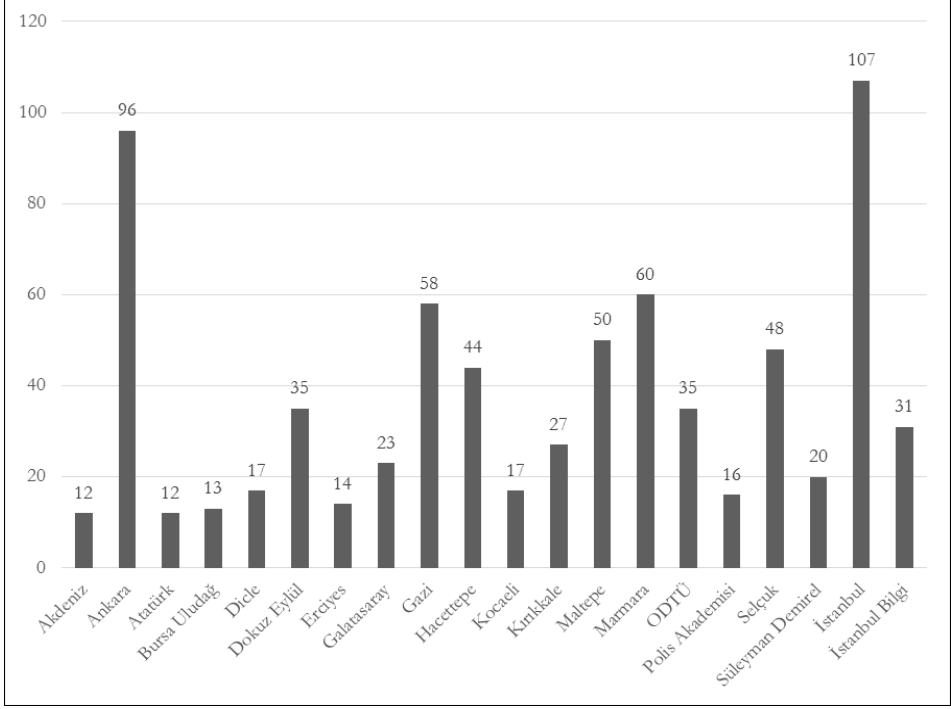
Son olarak, “insan hakları eğitimi” ve “kavramsal tartışmalar” temalarının, 1987'den 2023'e kadar sürekli bir artış trendi gösterdiği, özellikle 2000'lerin sonları ve 2010'larda bu artışın daha da belirginleştiği söylenebilir.

2. Üniversiteler

Şekil 4 incelendiğinde İstanbul Üniversitesi 107 tez ile insan hakları alanında en fazla tez üreten üniversite olarak öne çıkmaktadır Ankara Üniversitesi 96 tez ile ikinci sırada yer alırken üçüncü sırada, 60 tez ile Marmara Üniversitesi bulunmaktadır.

Gazi Üniversitesi, 58 tez ile dördüncü sırada yer alırken, Maltepe Üniversitesi 50 tez ve Selçuk Üniversitesi 48 tez ile beşinci ve altıncı sıralarda bulunmaktadır. Hacettepe Üniversitesi 44 tez ile yedinci sırada, ODTÜ ve Dokuz Eylül Üniversiteleri her biri 35 tez ile sekizinci sırayı paylaşmaktadır.

Bu üniversiteleri dokuzuncu sırada 31 tez ile İstanbul Bilgi Üniversitesi, onuncu sırada 27 tez ile Kırıkkale Üniversitesi takip ederken, on birinci sırada Galatasaray Üniversitesi 23 tez ile yer almaktadır. Ardından 20 tez ile Süleyman Demirel Üniversitesi, 17 tez ile Kocaeli ve Dicle Üniversiteleri, 16 tez ile Polis Akademisi, 14 tez ile Erciyes Üniversitesi, 13 tez ile Bursa Uludağ Üniversitesi ve 12 tez ile Atatürk Üniversitesi ve Akdeniz Üniversitesi yer almaktadır.

Şekil 4. İnsan Hakları Alanında En Fazla Tez Yazılan Üniversiteler (İlk 20 Üniversite)

Tablo 2’den takip edilebileceği üzere en fazla tezin yazıldığı İstanbul Üniversitesi’nde (107 tez) tezlerin en fazla “özgürlükler” (Tema 2) üzerine yoğunlaştığı, bunu “insan hakları mekanizmaları” (Tema 5), “karşılaştırmalı analizler” (Tema 7), “insan haklarına dair kavramsal tartışmalar”ın (Tema 11), “insan hakları ihlalleri ve nedenleri” (Tema 4) vd. takip ettiği görülmektedir.

Yazılan tez sayısı itibarıyla ikinci sırada yer alan Ankara Üniversitesi’nde (96 tez) tezlerin ağırlıklı biçimde “insan hakları mekanizmaları” (Tema 5) ile “insan haklarına dair kavramsal tartışmalar”a odaklandığı görülmektedir. Bunları “özgürlükler” (Tema 2) ve “insan hakları eğitimi”nin (Tema 10), “karşılaştırmalı analizler” (Tema 7) vd. takip ettiği gözlemlenebilir.

Tablo 2’ye göre en fazla tez yazılan üçüncü üniversite olan Marmara Üniversitesi’nde (60 tez) öne çıkan temalara bakıldığında “özgürlükler” (Tema 2) ilk sırada yer almaktadır. Onu insan hakları mekanizmaları” (Tema 5) takip etmektedir. Ardından ise sırasıyla “karşılaştırmalı analizler” (Tema 7), “insan hakları ihlalleri ve nedenleri” nin (Tema 4), “insan hakları eğitimi” (Tema 10) vd. geldiği görülmektedir.

İnsan hakları alanında en fazla tez yazılan dördüncü üniversite olan Gazi Üniversitesi’ndeki (58 tez) tezlerin “insan hakları eğitimi” (Tema 10),

karşılaştırmalı analizler” (Tema 7), “insan haklarına dair “kavramsal tartışmalar” (Tema 11), “özgürlükler” (Tema 2) ve “insan hakları mekanizmaları”na (Tema 5) odaklandığı söylenebilir.

Üniversite	Tema 1	Tema 2	Tema 3	Tema 4	Tema 5	Tema 6	Tema 7	Tema 8	Tema 9	Tema 10	Tema 11	TOPLAM
Akdeniz	1	3	0	0	2	2	1	0	1	1	1	12
Ankara	3	13	6	5	18	4	8	2	7	12	18	96
Atatürk	0	3	0	0	3	1	0	1	0	4	0	12
Bursa Uludağ	0	1	3	1	0	1	4	0	1	0	2	13
Dicle	2	5	0	1	3	0	2	0	0	1	3	17
Dokuz Eylül	3	8	2	1	5	4	2	1	2	3	4	35
Erciyes	0	2	2	1	2	0	4	0	1	0	2	14
Galatasaray	0	7	1	0	1	2	3	0	2	0	7	23
Gazi	0	6	1	5	6	5	11	2	2	13	7	58
Hacettepe	1	2	5	2	2	1	2	2	0	9	18	44
Kocaeli	0	4	3	1	1	3	2	0	1	0	2	17
Kırıkkale	2	3	2	3	4	3	5	1	2	0	2	27
Maltepe	3	4	13	4	0	5	0	0	3	3	15	50
Marmara	1	13	4	6	11	4	8	1	1	6	5	60
ODTÜ	1	1	2	0	5	1	2	3	6	2	12	35
Polis Akademisi	0	2	1	4	2	2	4	1	0	0	0	16
Selçuk	3	12	0	5	8	1	7	0	3	3	6	48
Süleyman Demirel	2	6	1	0	5	1	2	1	2	0	0	20
İstanbul	3	23	9	11	20	5	15	4	6	1	10	107
İstanbul Bilgi	1	4	3	3	0	3	2	0	4	0	11	31

Tablo 2. Üniversitelere Göre En Fazla Kullanılan Temalar (İlk 20 Üniversite)

Beşinci sırada ise Maltepe Üniversitesi (50 tez) yer almaktadır. Bu üniversitede tezlerin ağırlıklı olarak “kavramsal tartışmalar” (Tema 11) ve “mağdur gruplar” (Tema 3) üzerine yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Tablo 2’ye göre altıncı sırada yer alan Selçuk Üniversitesi’nde (48 tez) tezlerde en sık kullanılan temanın “özgürlükler” (Tema 2) olduğu görülmektedir. “insan hakları mekanizmaları” (Tema 5), “karşılaştırmalı analizler” (Tema 7), “insan haklarına dair kavramsal tartışmalar” (Tema 11) ise tezlerde ağırlığı oluşturan diğer temalar olarak dikkat çekmektedir.

Yedinci sırada bulunan Hacettepe Üniversitesi’nde (44 tez) yazılan insan hakları konulu tezlerde en fazla kullanılan tema “insan haklarına dair kavramsal tartışmalar”dır (Tema 11). Arından ise insan hakları eğitimi” (Tema 10) ve mağdur gruplar” (Tema 3) temaları sıralanmaktadır.

Sekizinci sırayı ODTÜ (35 tez) ve Dokuz Eylül Üniversiteleri (35 tez) paylaşmaktadır. Tablo 2’ye göre ODTÜ’de en sık kullanılan tema “insan haklarına dair kavramsal tartışmalar” (Tema 11) olurken, bu temayı “insan hakları aktörleri ve rolleri” (Tema 9) ve “insan hakları mekanizmaları” (Tema 5) takip etmektedir. Dokuz Eylül Üniversitesinde hazırlanan tezlerde ise en fazla kullanılan tema “özgürlükler” (Tema 2) temasıdır. Onu “insan hakları mekanizmaları” (Tema 5), “insan hakları uygulamaları (Tema 6) ve kavramsal tartışmalar” (Tema 11) takip etmektedir.

Tablo 2 incelendiğinde dokuzuncu sırada İstanbul Bilgi Üniversitesi (31 tez) görülmektedir. Burada hazırlanan tezlerin ağırlığını “insan haklarına

dair kavramsal tartışmalar”ın (Tema 11) meydana getirmektedir. Onu “özgürlükler” (Tema 2) ve “insan hakları aktörleri ve rolleri” (Tema 9) temaları takip etmektedir.

Onuncu sırada yer alan Kırıkkale Üniversitesi’nde hazırlanan tezlerin (27) “karşılaştırmalı analizler” (Tema 7) temasında yoğunlaştığı gözlemlenmektedir.

3. Anabilim Dalları

Elde edilen veriler çerçevesinde insan hakları alanında yazılan tezlerin hangi anabilim dalı altında yazıldığına ilişkin verilere Tablo 3’den ulaşılabilir. Tezlerin hazırlandığı anabilim dallarına bakıldığında hukuk alanının ağırlıkta olduğu dikkat çekici gözükmektedir.

Ana Bilim Dalı	Sayı	Ana Bilim Dalı	Sayı
Kamu Hukuku	360	Güvenlik Bilimleri	4
Uluslararası İlişkiler	89	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	3
İnsan Hakları	81	Eğitim Yönetimi ve Planlaması	3
Kamu Yönetimi	72	Halk Sağlığı	3
Hukuk	46	Kadın Çalışmaları	3
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	42	Sınıf Eğitimi	3
Sosyal Bilimler	33	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	3
İlköğretim	32	Suç Araştırmaları	3
Eğitim Bilimleri	28	Temel Eğitim	3
Felsefe	22	Anayasa Hukuku	2
Özel Hukuk	22	Avrupa Birliği Çalışmaları	2
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	19	Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkil	2
Sosyoloji	14	Avrupa Topluluğu	2
Avrupa Birliği	13	Eğitim Programları	2
Avrupa Çalışmaları	8	Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Eko.	2
Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler	6	Felsefe ve Din Bilimleri	2
Eğitim Programları ve Öğretimi	6	Grafik	2
Siyaset Bilimi	6	Harita Mühendisliği	2
Temel İslam Bilimleri	6	İktisat	2
Türkçe ve Sosyal Bilgiler	6	İslam Hukuku	2
Atatürk İlke ve İnkıpları	5	Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler	2
Avrupa Birliği Hukuku	5	Maliye	2
Ceza Adaleti	5	Medeniyet Araştırmaları	2
Gazetecilik	5	Psikoloji	2
Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi	5	Sınıf Öğretmenliği	2
Sosyal Hizmet	5	Diğerleri	61

Tablo 3. En Fazla Tez Hazırlanan Anabilim Dalları (2 ve Üzeri)

Diğer anabilim dallarını görmek için Şekil 5’deki kelime bulutundan faydalanılabilir. Tablo 3 incelendiğinde kamu hukuku anabilim dalının 360 tez ile açık ara ile en fazla insan hakları ile ilgili tezi hazırlanan anabilim dalı olduğu görülmektedir. Onu 89 tez ile uluslararası ilişkiler, 81 tez ile insan hakları, 72 tez ile kamu yönetimi, 46 tez ile hukuk, 42 tez ile siyaset bilimi ve kamu yönetimi, 33 tez ile sosyal bilimler, 32 tez ile eğitim bilimleri, 22 tez ile felsefe, 22 tez ile özel hukuk, 19 tez ile siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler, 14 tez ile sosyoloji, 13 tez ile Avrupa Birliği, 8 tez ile Avrupa Çalışmaları takip

etmektedir. Ardından her biri 6 tez ile Avrupa Birliği ve uluslararası ekonomik ilişkiler, eğitim programları ve öğretimi, siyaset bilimi, temel islam bilimleri, Türkçe ve sosyal bilgiler gelmektedir. Bu anabilim dallarını 5 tez ile Avrupa Birliği hukuku, ceza adaleti, gazetecilik, güvenlik stratejileri ve yönetimi, sosyal hizmet; 4 tez ile güvenlik çalışmaları; 3 tez ile çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, eğitim yönetimi ve planlaması, halk sağlığı, kadın çalışmaları, sınıf eğitimi, sosyal bilgiler öğretmenliği, suç araştırmaları, temel eğitim; 2 tez ile anayasa hukuku, Avrupa Birliği çalışmaları, Avrupa Birliği siyaseti ve uluslararası ilişkiler, Avrupa Topluluğu, eğitim programları, eğitim yönetimi, teftişi, planlaması ve eko., felsefe ve din bilimleri, grafik, harita mühendisliği, iktisat, İslam hukuku, küresel siyaset ve uluslararası ilişkiler, maliye, medeniyet araştırmaları, psikoloji, sınıf öğretmenliği anabilim dalları takip etmektedir. Diğer anabilim dalları ise 1 tez ile son sıraları oluşturmaktadır.

Şekil 5. Tezlerin Anabilim Dalları Kelime Bulutu

4. Danışmanlar

Yazılan lisansüstü tezlerin danışmanlıklarına bakıldığında birçok akademisyenin öne çıktığı görülmektedir. Tablo 4'te insan hakları alanında en fazla tez danışmanlığı yapan akademisyenlerin listesini görmek mümkündür.³⁷ Çalışmanın sınırları gereği bu tabloda 5 ve üzeri tez danışmanlığı yapan akademisyenlerin isimlerine yer verilebilmiştir. İlk

³⁷ Zaman içindeki unvan değişiklikleri nedeniyle listede akademisyenlerin unvanlarına yer verilmemiştir.

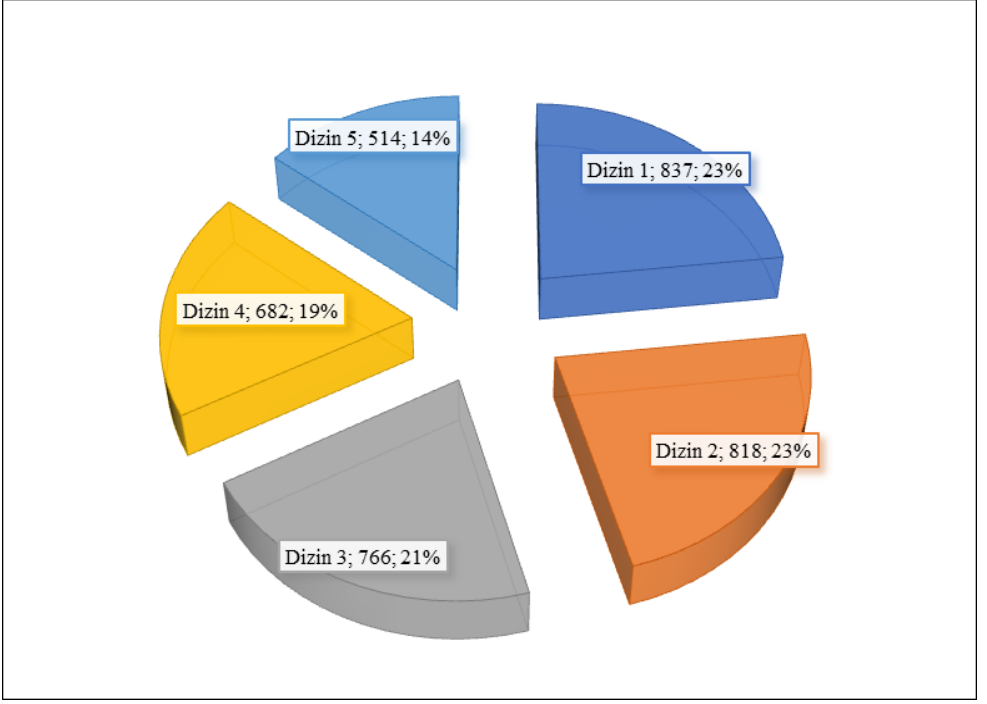
sırada 19 tez ile Ioanna Kuçuradi yer almaktadır. Onu 10 tez ile Harun Tepe takip etmektedir. 9 tez danışmanlığı yapan akademisyenler Yaşar Hacısalihpashaoğlu ve Bülent Algan'dır. Cem Deveci, Fazıl Hüsnü Erdem, Hasan Tunç ve Turgut Tarhanlı ise 8 tez ile sonraki sırada yer almaktadır. 7 teze danışmanlık yapan akademisyenler, Ahmet Bilgin, Anıl Çeçen, Aslan Gündüz, Betül Çotuksöken, Dilek Gözütok, Enver Bozkurt, Faruk Turhan, Mehmet Semih Gemalmaz, Mithat Sancar, Oktay Uygun, Osman Doğru, Reyhan Sunay ve Yavuz Atar şeklinde sıralanmaktadır. Adil Şahin, Akif Emre Öktem, Gülay Arslan Öncü, Naz Çavuşoğlu, Sevgi İyi, Tijen Dünder Sezer 6 tez; Ebru Karaman, Fatma Hülya Şimga, Hasan Tahsin Fendoğlu, Haydar Burak Gemalmaz, İbrahim Özden Kaboğlu, İdil Işıl Gül, Nezir Akyeşilmen, Sabahattin Nal, Sibel İnceoğlu ise 5 teze danışmanlık yapan akademisyenler olarak dikkat çekmektedir

DANIŞMAN	TEZ SAYISI	DANIŞMAN	TEZ SAYISI
Ioanna KUÇURADI	19	Osman DOĞRU	7
Harun TEPE	10	Reyhan SUNAY	7
Yaşar SALİHPAŞAOĞLU	9	Yavuz ATAR	7
Bülent ALGAN	9	Adil ŞAHİN	6
Cem DEVECİ	8	Akif Emre ÖKTEM	6
Fazıl Hüsnü ERDEM	8	Gülay ARSLAN ÖNCÜ	6
Hasan TUNÇ	8	Naz ÇAVUŞOĞLU	6
Turgut TARHANLI	8	Sevgi İYİ	6
Ahmet BİLGİN	7	Tijen DÜNDAR SEZER	6
Anıl ÇEÇEN	7	Ebru KARAMAN	5
Aslan GÜNDÜZ	7	Fatma Hülya ŞİMGİ	5
Betül ÇOTUKSÖKEN	7	Hasan Tahsin FENDOĞLU	5
Dilek GÖZÜTOK	7	Haydar Burak GEMALMAZ	5
Enver BOZKURT	7	İbrahim Özden KABOĞLU	5
Faruk TURHAN	7	İdil Işıl GÜL	5
Mehmet Semih GEMALMAZ	7	Nezir AKYEŞİLMEN	5
Mithat SANCAR	7	Sabahattin NAL	5
Oktay UYGUN	7	Sibel İNCEOĞLU	5

Tablo 4. Tez Danışmanı Akademisyenler (5 ve Üzeri Sayıda Tez Danışmanlıkları)

5. Dizinler/Anahtar Kelimeler

Ulusal Tez merkezi kayıtlarında dizin adıyla o tezle ilişkilendirilen anahtar kelimeler yer almaktadır. Elde ettiğimiz veriler çerçevesinde bir tezin en fazla beş dizine sahip olduğu görülmüştür. Bazı tezlerde bu sayı daha azdır. Bu durum Şekil 6'daki verilerle de doğrulanmaktadır buna göre ilk anahtar kelime girilen tez sayısı 837 iken, ikinci dizine sahip olan tez sayısı 818, üçüncü dizine sahip olan tez sayısı 766, dördüncü dizine sahip olan tez sayısı 682 ve beşinci dizine sahip olan tez sayısı ise 514'tür.

Şekil 6. Dizin Sayısına Göre Tezler

Tablo 5 incelendiğinde insan haklarını konu edinen tezlerde en sık kullanılan dizinlerin/anahtar kelimelerin “insan hakları” (350 kez) olduğu görülmektedir. Onu 190 kullanım ile “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” takip etmektedir. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi” ise 170 kullanım ile üçüncü sıradadır. 100 kullanımın altındaki kelimeler ise sırasıyla “Türk hukuku” (62 kez), “kamu hukuku” (56 kez), “anayasa” (49 kez), “uluslararası hukuk”(47 kez), “Türkiye” (46 kez), “Avrupa Birliği” (44 kez), “demokrasi” (30 kez), “adil yargılanma” (24 kez), “mahkeme kararları” (22 kez), “Avrupa insan hakları hukuku” (21 kez), “özgürlük” (20 kez), “temel haklar” (20 kez), “Anayasa Mahkemesi” (19 kez), “güvenlik” (19 kez), “hukuk” (16 kez), “sözleşmeler” (16 kez), “kadınlar” (15 kez), “temel özgürlükler”(15 kez), “ifade özgürlüğü” (13 kez), “özel hayatın gizliliğinin korunması” (13 kez), “eğitim” (12 kez), “evrensellik” (12 kez), “polis” (12 kez) ve “uluslararası ilişkiler” (12 kez) şeklindedir. Bunlar dışında kullanılan diğer anahtar kelimeler ise şu şekildedir: “Ayrımcılık” (11 kez), “ders programları” (10 kez), “Birleşmiş Milletler” (9 kez), “kişi özgürlüğü” (8 kez), “ceza hukuku”, “mülteciler” ve “sivil toplum örgütleri” 7 kez; “Amerika Birleşik Devletleri”, “Avrupa Birliği Hukuku”, “bireysel başvuru”, “ceza”, “demokrasi eğitimi”, “denetim”, “ders kitapları”, “etik”, “göç”, “insan hakları eğitimi”, “insan hakları evrensek bildirisi”, “küreselleşme”, kelimeleri 6 kez; “Anayasa 1982”, “gözüaltına alma”, “kadın hakları”, “kişi güvenliği”, “mahkemeler”, “özel hayat”, “sosyal adalet” ve “yaşam hakkı” kelimeleri ise 5 kez kullanılmıştır.

Dizin/Anahtar Kelime	Sayı	Dizin/Anahtar Kelime	Sayı
İnsan Hakları	350	Ayrımcılık	11
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	190	Ders Programları	10
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	170	Birleşmiş Milletler	9
Türk Hukuku	62	Kişi özgürlüğü	8
Kamu Hukuku	56	Ceza Hukuku	7
Anayasa	49	Mülteciler	7
Uluslararası Hukuk	47	Sivil Toplum Örgütleri	7
Türkiye	46	Amerika Birleşik Devletleri	6
Avrupa Birliği	44	Avrupa Birliği Hukuku	6
Demokrasi	30	Bireysel Başvuru	6
Adil Yargılanma	24	Ceza	6
Mahkeme Kararları	22	Demokrasi Eğitimi	6
Avrupa İnsan Hakları Hukuku	21	Denetim	6
Özgürlük	20	Ders Kitapları	6
Temel Haklar	20	Etik	6
Anayasa Mahkemesi	19	Göç	6
Güvenlik	19	İnsan Hakları Eğitimi	6
Hukuk	16	İnsan Hakları Evrensel Bildirisi	6
Sözleşmeler	16	Küreselleşme	6
Kadınlar	15	Anayasa 1982	5
Temel Özgürlükler	15	Gözetim Alma	5
İfade Özgürlüğü	13	Kadın Hakları	5
Özel Hayatın Gizliğinin Korunması	13	Kişi Güvenliği	5
Eğitim	12	Mahkemeler	5
Evrensellik	12	Özel Hayat	5
Polis	12	Sosyal Adalet	5
Uluslararası İlişkiler	12	Yaşam Hakkı	5

Tablo 5. Tezlerde En Fazla Kullanılan Dizinler/Anahtar Kelimeler (5 ve Üzeri Kullanım)

Şekil 7’de tezlerde kullanılan dizinlerin/anahtar kelimelerin kelime bulutu yer almaktadır. Burada Tablo 3’ de gösterilemeyen diğer dizinleri/anahtar kelimeleri de görmek mümkündür.

Şekil 7. Dizinlerin/Anahtar Kelimelerin Kelime Bulutu

En sık birbiriyle kullanılan dizinlere/anahtar kelimelere bakıldığında Tablo 6’da yer alan kelime çiftleri karşımıza çıkmaktadır. En sık kullanılan kelime çiftinin “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi” (82 kez) olduğu görülmektedir. İkinci sırada “insan Hakları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” (75 kez) ve üçüncü sırada ise “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, insan hakları” (35 kez) ile “Avrupa Birliği, İnsan Hakları” (35 kez) yer almaktadır. Bunların ardından sırasıyla “Türk Hukuku, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” (34 kez), “Türkiye, insan hakları” (32 kez), “uluslararası hukuk, insan hakları” (28 kez), “Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi” (21 kez), “kamu hukuku, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” (21 kez), “kamu hukuku, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi”, “temel haklar, temel özgürlükler” (20 kez), “insan hakları, Türk hukuku”(20 kez), “kamu hukuku, insan hakları” (19 kez), “mahkeme kararları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi” (19 kez), “uluslararası hukuk, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” (18 kez), “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türk hukuku”(18 kez), “insan hakları, demokrasi”(17 kez), “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, uluslararası hukuk”(17 kez), “Türkiye, Avrupa Birliği” (16 kez) ve “sözleşmeler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” (16 kez) bir arada kullanılmıştır.

Anahtar Kelime Çifti	Birlikte Kullanım Sıklığı
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	82
İnsan Hakları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	75
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İnsan Hakları	35
Avrupa Birliği, İnsan Hakları	35
Türk Hukuku, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	34
Türkiye, İnsan Hakları	32
Uluslararası Hukuk, İnsan Hakları	28
Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	21
Kamu Hukuku, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	21
Kamu Hukuku, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	20
Temel Haklar, Temel Özgürlükler	20
İnsan Hakları, Türk Hukuku	20
Kamu Hukuku, İnsan Hakları	19
Mahkeme Kararları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	19
Uluslararası Hukuk, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	18
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türk Hukuku	18
İnsan Hakları, Demokrasi	17
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Uluslararası Hukuk	17
Türkiye, Avrupa Birliği	16
Sözleşmeler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	16

Tablo 6. Birlikte En Sık Kullanılan Anahtar Kelime Çiftleri

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsan haklarına dair yapılan akademik çalışmaların sosyal bilimlerdeki yeri konusunda karşılaştırmalı çalışmalarda görülen bazı örüntülerin Türkiye’de de geçerli olduğu görülmektedir. Bu durumun izlenebileceği yerlerin başında ise lisansüstü tezler gelmektedir.

Elde ettiğimiz bulgular sonucunda tezlere ilişkin söylenebilecek ilk husus insan haklarına dair ilginin özellikle 2000’li yılların başından itibaren bir artış trendine girdiğidir. Kuşkusuz bunda başta AB üyeliğine uyum çerçevesinde özellikle Avrupa insan hakları sistemi ile ulusal insan hakları sistemimizin entegrasyonunun güçlenmesinin etkisinin olduğu söylenebilir.

Hazırlanan tezlerin türü dikkate alındığında çok büyük bir kısmının yüksek lisans tezi olduğu, akademik araştırma süresi itibarıyla daha uzun bir zaman dilimine yayılan doktora tezlerinin sayısının çok daha düşük düzeyde kaldığı görülmüştür.

Tematik olarak tezlerin içerdiği konuların en çok kavramsal tartışmalara odaklanması söz konusudur. Bu durum yıllara göre insan haklarına ilişkin artan akademik ilgi ile beraber düşünüldüğünde güncel ya da teorik tartışmalara olan ilgiyi de ortaya koymaktadır. Özel olarak bir özgürlük/hak alanını temsil eden “özgürlükler” teması da tezlerin yoğunlaştığı başka bir alanı işaret etmektedir. Bu da tekil olarak bir

özgürlüğün araştırma konusu yapılmasının önemsendiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Tezlerin içinde yer aldığı öne çıkan bir başka tema ise insan hakları eğitimidir. Bu temaya ilişkin tezlerin sayısındaki yüksek oranın işaret ettiği ilk boyutun insan hakları bilincinin oluşturulması ve yerleştirilmesi konusunda eğitimin üstlendiği rolün akademik düzeyde önemsendiğidir. İkinci boyut ise insan haklarının disiplinler arası niteliğinin özellikle eğitim bilimleri alanını da içine almaya başlaması ile ilgilidir. Her üç temanın yıllara göre dağılımı incelendiğinde sürekli biçimde tezlere konu olması trendinin artış grafiği de bu tespitlerimizi desteklemektedir.

Tezlerin üniversitelere göre dağılımı incelendiğinde özellikle büyükşehirlerde yer alan üniversitelerde tez sayısının oldukça yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir. İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi gibi eski ve büyük üniversitelerdeki tez sayısının diğer üniversitelerin önünde olduğu görülmektedir. Hem bu üniversitelerde hem de bunları takip eden diğer üniversitelerin ortak bir diğer özelliği de hukuk fakültelerine ve insan hakları uygulama ve araştırma merkezlerine sahip olmalarıdır. En fazla tezin yazıldığı ilk 20 üniversite içinde ODTÜ'nün bu üniversitelerden farklı olarak hukuk fakültesine sahip olmadığı belirtilmelidir.

Tezler yapıldıkları anabilim dalı açısından bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda istatistiksel olarak kamu hukuku en güçlü frekansa sahiptir. Bu da akademide yapılan insan hakları çalışmalarının hukuk disiplini ile ilişkisinin oldukça güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak sıralamadaki diğer anabilim dallarına bakıldığında sayıları kamu hukuku kadar fazla olmamakla birlikte sosyal bilimlerin farklı alanlarına yayılan bir görüntü karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve kamu yönetimi gibi görece kamu hukuku derslerinin ağırlığa sahip olduğu anabilim dalları dışında eğitim bilimleri, felsefe ve ilahiyat gibi hukuktan bağımsız diğer sosyal bilim dallarının da ağırlığını arttırmaya başladığı ifade edilmelidir. Avrupa Birliği çalışmaları, Avrupa Birliği, Avrupa çalışmaları vb. anabilim dallarında da insan hakları konulu tezlerin hazırlandığı görülmektedir.

Tezlere yapılan danışmanlık sayısında ilk sırada felsefe alanından iki akademisyenin yer alması insan hakları-felsefe ilişkisinin akademideki etkisine dair ipuçları vermektedir. Açık ara en fazla tez danışmanlığı Türkiye Felsefe Kurumu Başkanı ve Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi Başkanı olan Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ye aittir. İkinci sırada felsefe alanından bir diğer akademisyen Prof. Dr. Harun Tepe yer almaktadır. Üst sıralardaki felsefe alanından bir diğer akademisyen ise Betül Çotuksöken'dir. İnsan hakları alanında en fazla tez danışmanlığı yapan diğer akademisyenlerin ise anayasa hukuku, insan hakları hukuku ve genel kamu hukuku gibi alanlardan olduğu görülmektedir.

Hazırlanan tezlerin profiline ilişkin bir diğer önemli ipucunu tezlerin dizinlerine/anahtar kelimelerinde görmekteyiz. En fazla kullanılan anahtar kelimelerin üst sıralarında insan hakları dışında kullanılan iki anahtar kelime Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'dir. Bu iki kelimenin kendisinden sonraki kelimelerden açık ara daha fazla kullanılması tezlerin önemli bir kısmında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin önemli bir odak ve referans kaynağı olduğunu göstermektedir. Bunu destekleyen bir diğer

bulgu ise anahtar kelimeler içinde birbiriyle en sık kullanılan kelimelerde görülmektedir. Zira kullanılan diğer kelimelerin önemli bir kısmının bu iki anahtar kelime ile birlikte kullanılması söz konusudur.

Sonuç itibarıyla Türkiye’de lisansüstü tezler özelinde akademide insan hakları alanında hukukun etkisinin halen güçlü olduğu görülmektedir. Bununla birlikte özellikle felsefe, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, eğitim bilimleri ve daha pek çok alanda yapılan çalışmalar, insan hakları konusunun sadece hukukun bir meselesi olmaktan çıkmaya başladığının ipuçları olarak görülmelidir. Kanaatimizce Türkiye’de insan haklarının toplumsal, kültürel, etik ve siyasal boyutlarıyla derinlemesine ele alınabilmesinin yolu sosyal bilimlerin insan hakları araştırmalarında daha etkili bir konuma gelmesiyle mümkün olacaktır. Çünkü özgürlüklerimizin, haklarımızın anlaşılması ve savunulabilmesi için sosyal bilimlerin sağladığı bilgi kaynaklarının ve yöntemlerinin kullanılması, insan haklarının ulusal ve ulusal-üstü düzeyde karmaşıklaşan sorunlarına çözüm üretmek noktasında gittikçe artan bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”, (<https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/turkish-turkce?LangID=trk>), (s.e.t 25.12.2023).
- “Ulusal Tez Merkezi”, (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>), (s.e.t 03.01.2024).
- “What are human rights?”, (<https://www.unicef.org/child-rights-convention/what-are-humanrights#:~:text=Human%20rights%20govern%20how%20individual,prevents%20them%20from%20doing%20others>), (s.e.t 25.12.2023).
- Acar T/ Orman F/ Topdağ D, “İnsan Hakları, Temel Haklar ve Özgürlükler Kapsamında Genel Veri Koruma Yönetmeliğinin Bibliyometrik Analizi”, Sosyal Bilimlerde Güncel Konulara Teorik, Politik ve Ampirik Yaklaşımlar, Ed. Eylül Kabakçı Günay, Efe Akademi, 2021, ss. 45-60.
- Andreassen B, Politics of Human Rights I, Norwegian Centre for Human Rights, 2011, (<https://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/HUMR5131/h11/undervisningsmateriale/Lecture%203%2010%20October%202011%20baa.pdf>), (s.e.t, 04.01.2024).
- Beetham D, “Introduction: Human Rights in the Study of Politics”, XLIII, 1995, Political Studies, ss. 1-9.
- Beşel F / Yardımcıoğlu F, “Maliye Dergisi’nin Bibliyometrik Analizi: 2007-2016 Dönemi”, S.172, 2017, Maliye Dergisi, ss. 133-151.
- Birinci H G, “Turkish Journal of Chemistry’nin Bibliyometrik Analizi”, C.9, S. 2, 2008, Bilgi Dünyası, ss. 348-369.
- Blau M, “Human Rights and the Roles of Social Scientists.” 1 (1), 2006, Societies Without Borders, ss. 113-122.
- Burton E, “A Social Science of Human Rights”, Vol. 51, S.2, 2014, Journal of Peace Research Anniversary Special Issue, pp. 273-286.
- Chaudhuri B, “Human Rights as an Academic Discipline”, ss. 127-139, (<https://www.hurights.or.jp/archives/pdf/asia-s-ed/v10/13HR%20as%20an%20Academic%20Discipline,%20Challenges%20and%20Opportunities.pdf>), (s.e.t 13.01.2024).
- Çokişler E, “Uluslararası İlişkiler Dergisinin Bibliyometrik Analizi (2004-2017)”, C.16, S.64, 2019, Uluslararası İlişkiler, ss. 29-56.
- Demir E, “Antropoloji Alanındaki Yayınların Bibliyometrik Analizi”, C.11, S.2, 2018, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss. 1512-1527.
- Donthu N/ Kumar S/ Mukherjee D vd., “How to Conduct a Bibliometric Analysis: An Overview and Guidelines”, S. 133, 2021, Journal of Business Research, ss. 285-296.
- Ernek Alan G A, Bibliometric Analysis of Public Relations Research Literature, C. 57, S. 1, 2022, Third Sector Economic Review, ss. 231-250.

Freeman M, "On the Interactions Between Law and Social Science in the Understanding and Implementation of Human Rights", *Beyond The Law: Multi-Disciplinary Perspectives*, Ed. Frans Viljoen, Pretoria University Law Press, Pretoria, 2012, ss. xiii-3.

Güler F, "Siyasi Partiler Hukuku ile İlgili Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi", C.4, S.2, 2021, Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi, ss. 137-165.

Gülmez D/ Özteke İ/ Gümüş S, "Uluslararası Dergilerde Yayımlanan Türkiye Kaynaklı Eğitim Araştırmalarının Genel Görünümü: Bibliyometrik Analiz", C.46, S. 206, 2021, Eğitim ve Bilim, ss. 213-239.

Kahraman M, "İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi", S. 44, 2022, Coğrafya Dergisi, ss. 207-218.

McCamant J, "Social Science and Human Rights", Vol. 35, No. 3, 1981, International Organization, ss. 531-552.

Morgan R, "Introduction: Human Rights Research and the Social Sciences", *Interpreting Human Rights Social Sciences Perspectives*, Ed. Rhiannon Morgan, Bryan S. Turner, Routledge, New York, 2009, ss. 1-23.

Murathan G/ Murathan F/ Bozyılan E, "Fiziksel Aktivite Konulu Tezlerin Bibliyometrik Analizi (2002-2019)", C.14, S. 2, 2020, *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, ss. 158-167.

Munck J, "Human Rights and Capabilities: A Program for a Critical Sociology of Law", 44(6), 2018, *Critical Sociology*, ss. 921-935.

Saatçi G/ Aksu S, "Ayrımcılık Konulu Lisansüstü Tezlerin Biyometrisi: Turizm Perspektifinden Bir Değerlendirme", C.13, S.1, TÜBAV Bilim, ss. 111-125.

Salcedo M,/ Martinez M A/ Moral-Munoz J A vd., "Some Bibliometric Procedures for Analyzing and Evaluating Research Fields", C.48, 2017, *Applied Intelligence*, ss. 1275-1287.

Şahin E/ Akdağ G/ Çakıcı C/ Onur N, "Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dallarında Yayımlanan Tezlerin Bibliyometrik Analizi", Ek Sayı 1, 2018, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, ss. 30-41.

Şimşir İ, "Bibliyometri ve Bibliyometrik Analize İlişkin Kavramsal Çerçeve", *Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz*, Ed. Oğuzhan Öztürk ve Gökhan Gürler, 2. Basım, Nobel Bilimsel Yayınları, 2021, ss. 7-33

Tani E, "Basın Özgürlüğü Konulu Çalışmaların Bibliyometrik Analizi, International Mediterranean Social Sciences Congress (MECAS) Bildiriler Kitabı, 2019, ss. 325-332.

Tasioulas J, "The Moral Reality of Human Rights." *Freedom From Poverty as a Human Right: Who Owes What to the Very Poor*, Ed. Thomas Pogge, Unesco Publishing 2007, ss. 75-101.

Uysal B/ Ulusinan E, "Sağlık Hukuku Üzerine Üretilen Tez Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi", *Sağlık Bilimlerinde Multidisipliner Araştırmalar 1*, Ed. Ayten Dinç, Efe Akademi, 2020, s. 25-42.

Viljoen F, "Introduction: Disciplinary Beyondness: A Background to the Conference and Collection of Papers", *Beyond The Law: Multi-*

Disciplinary Perspectives, Ed. Frans Viljoen, Pretoria University Law Press, Pretoria 2012, XIV.

Yıldız E, “Türkiye’de Gebelik ve Anestezi Konulu Yayınların Bibliyometrik Analizi”, C.5, S.1, Karadeniz Sağlık Bilimleri Dergisi, ss. 50-55.

Yılmaz G, “Restoranlarda Bahşış ile ilgili Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi”, C.14, S.2, 2017, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, ss. 65-79.

Zeren D / Kaya N, “Dijital Pazarlama: Ulusal Yazının Bibliyometrik Analizi”, C. 17, S.1, 2020, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, ss. 35-52.